

Na margo zlej správy pre ontologických nudistov

Pavel Cmorej

Do diskusie o holých indivíduách, ktorá od roku 2006 prebieha na stránkach *Organonu F* a jeho príloh, nedávno vstúpil M. Schmidt (2010), ktorý s odvolaním sa na dve práce od J. Raclavského (2008a, 2008b) a článok Cmorej (2006) už v druhej vete svojho príspevku s predstieraným znepokojením konštatuje, že tieto „state... priniesli veľmi zlú správu pre zástancov holých jednotlivín, a tou je to, že holé jednotliviny nejestvujú“. O niekoľko riadkov nižšie totiž tvrdí niečo, z čoho vyplýva, že táto „správa“ nie je pre stúpencom ontologického nudizmu až taká zlá či osudná, pretože

... nič konceptuálne, ontologické ba ani empirické nebráni existencii holých jednotlivín (holých nielen v aktuálnom, ale aj vo všetkých možných svetoch!). Podmienkou však je to, aby sme rozšírili rámec uvažovania P. Tichého, ku ktorému sa Cmorej s Raclavským hlásia. Mojim cieľom je presvedčiť čitateľa, že ak chce byť *skutočným* zástancom holých jednotlivín, nemôže ísť Tichého cestou, ktorá s nimi pracuje ako s konceptuálnymi entitami, ktorým pravdepodobne prisúdi len úlohu teoretických nástrojov. Naproti tomu je tu tradícia, ktorá holé jednotliviny vidí substanciálne, t. j. ako *ontologicky* plnohodnotné entity.

(Schmidt 2010, 85)

Nie je pravda, že Tichý „pracuje s holými indivíduami ako s konceptuálnymi entitami“, skutočnosť je omnoho zložitejšia.¹ Nebudem tu však zabiehať do detailov súvisiacich s touto výhradou, pretože v tomto článku mi pôjde predovšetkým o Schmidtovu reakciu na údajný verdikt o neexistencii holých indivíduí a jeho obhajobu holých jed-

¹ Názor, že holé indivíduá sú iba isté koncepty, som zastával skôr ja než Tichý alebo Raclavský. Kritika tohto stanoviska by sa mala sústrediť na moju stať Cmorej (2006, 154 – 156), v ktorej som sa jednoznačne prihlásil ku konceptuálnemu chápaniu holých indivíduí. Netreba však zabúdať, že toto chápanie nadobúda ostrejší význam až v kontexte pojmového aparátu Tichého systému a že vytrhnuté z tohto kontextu stráca svoj pôvodný zmysel.

notlivín ako ontologicky plnohodnotných entít. Chcel by som v ňom upozorniť na isté nedorozumenia a nejasnosti, na ktorých sa zakladajú niektoré zo Schmidtových pripomienok. Tieto nedorozumenia by sme mali odstrániť čo najskôr, aby nevyvolali lavínu ďalších nejasností a nezavliekli diskusiu do štádia, v ktorom bude každý tými istými slovami hovoriť o niečom inom. V tomto príspevku sa sústredím na Schmidtove reakcie na môj text (2006) a na poznámky adresované dvojici Raclavský – Cmorej, hoci v druhom prípade mi nebolo vždy jasné, na ktorú z mojich formulácií Schmidt mieri. Posúdenie adekvátnosti jeho pripomienok k Raclavského názorom musím prenechať ich adresátovi.

Na prvom mieste by som chcel zdôrazniť skutočnosť, že výrazy „holé individuum“ či „holá jednotlivina“ a ich anglické ekvivalenty majú viacej významov. To Schmidt určite vie, ale chvíľami na to zabúda. Termínom „holá jednotlivina“ operuje akoby v každom kontexte či koncepcii vyjadroval jeden a ten istý pojem. Viacznačnosť uvedených výrazov nie je daná len mnohoznačnosťou slova „holé“, ale aj nejednoznačnosťou slov „individuum“ a „jednotlivina“. Pre každý prípad pripomínam, že v stati (2006) pod *individuum* rozumiem „od nás nezávislý časopriestorový fyzický predmet so všetkými jeho vlastnosťami“ a individuum v tomto zmysle nazývam aj „fyzickým individuum alebo jednotlivinou“ (Cmorej 2006, 138). Namiesto slova „individuum“ Schmidt dôsledne používa termín „jednotlivina“, a to aj vtedy, keď nadväzuje na môj text, v ktorom je slovo „individuum“, čo vzbudzuje dojem, že pod jednotlivinou či individuum rozumie to isté ako ja. Ukazuje sa však, že jeho chápanie je prinajmenej širšie, lebo za jednotliviny považuje aj časopriestorové body, čo u mňa neprichádza do úvahy.

Hlavným zdrojom nejednoznačnosti výrazu „holé individuum“ je však mnohoznačnosť slova „holé“, ktorú má vo filozofických úvahách, často zaťažených mnohými nejasnosťami a nedomyslenými problémami. Pri hľadaní bližšieho určenia pojmu holého individua možno vychádzať z rôznych intuícii, ktoré sa dajú vyjasniť viacerými spôsobmi, čo viacznačnosť výrazu „holé individuum“ ešte umocňuje. K významovej pestrosti tohto výrazu nemalou mierou prispieva aj fakt, že v charakteristikách holých individuí a v úvahách, ktoré na ne nadväzujú, sa vyskytujú výrazy, ktoré majú v literatúre viacej významov. Medzi najdôležitejšie z nich patria výrazy vyjadrujúce pojem

vlastnosti a pojmy niektorých druhov vlastností (najmä triviálnych, esenciálnych a kontingentných). Holé individuum sa totiž na intuitívnej úrovni zvyčajne vymedzuje ako individuum bez vlastností alebo aspoň bez vlastností niektorých druhov. Je to čosi ako Lockov čistý substrát, „ktorý je podkladom všetkých vlastností objektu“ (Thomson 2004, 44) alebo substrát, ktorému nevyhnutne prislúchajú iba tie vlastnosti, bez ktorých by objekt stratil svoju identitu. Čím jednoznačnejšie a presnejšie sú významy spomenutých výrazov pre vlastnosti, tým jasnejšie a presnejšie je príslušné chápanie holého individua. A keďže aj spomenuté pojmy vlastností treba – či už explicitne alebo implicitne – bližšie určiť, rozpracovanejší pojem holého individua či jednotliviny môže poskytnúť iba širší pojmový rámec či teória, ktorá disponuje patričným pojmovým aparátom, v ktorom možno explikovať pojmy vlastností. To treba mať na pamäti nielen pri rozvíjaní nejakej teórie holých individuí, ale aj pri jej analýze a kritike.

V stati Cmorej (2006) som v pojmovom aparáte Transparentnej intenzionálnej logiky (TIL-ky) P. Tichého explikoval šesť rôznych pojmov holého individua, a potom som ukázal, že holé individua v zmysle týchto explikácií neexistujú. V tejto súvislosti musím zdôrazniť, že tieto explikácie i argumentácia predpokladajú Tichého sémantiku možných svetov a funkcionálne chápanie vlastností ako určitých funkcií na logickom priestore, teda konceptuálny rámec daný Tichého TIL-kou. V tomto rámci sa definujú triviálne, esenciálne a kontingentné vlastnosti (vymedzenie triviálnych vlastností som prebral od Tichého, jeho chápanie esenciálnych a kontingentných vlastností som mierne modifikoval). Ďalej som analyzoval dve definície holého individua P. Kolára (1999, 119 – 120) a prišiel k záveru, že nejestvujú ani holé individua v zmysle jeho definícií (k tomu dospel inou cestou aj Kolář, podľa ktorého obidva pojmy holosti sú logicky neudržateľné, lebo vedú k sporu).

Cieľom môjho článku bolo dokázať, že Tichého systém logiky vylučuje existenciu holých individuí v zmysle predložených explikátov, z čoho ešte nevyplýva, že tento záver možno bezmyšlienkovite aplikovať na iné chápania holých individuí. Tento záver neplatí ani pre Tichého koncepciu: keď termínu „holé“ udelíme význam, ktorý mu v 70-tych a podistým aj v prvej polovici 80-tych rokov 20-teho storočia pripisoval Tichý, získame pojem holého individua, na ktorý nie je šitá

ani jedna z predložených a skúmaných charakteristík. Je však otázne, či u Tichého ide o holosť v tradičnom zmysle slova, akú mal na mysli napríklad Locke. Tichého indivíduá majú totiž v každom svete v každom čase aj nejaké kontingentné vlastnosti, čiže sú, obrazne povedané, *nevyhnutne „oblečené“*. Vlastnosť byť holé sa tu ničím nelíši od vlastnosti byť indivíduom. Každé indivíduum je holé v tomto zmysle.²

Fakt, že pripúšťam aj iné možnosti explikácie intuitívneho pojmu holého indivídua, potvrdzuje pasáž na s. 155 – 156, kde čierne na bielom stojí:

Na záver I. časti našich úvah si znovu položíme otázku, či sme vyčerpali všetky možnosti explikácie pojmu holého indivídua. Je jasné, že iné pokusy o jeho vymedzenie a priori vylúčiť nemožno (napríklad možno inak vybrať vlastnosti, od ktorých sa abstrahuje, a vlastnosti, ktoré sa indivíduu upierajú, hoci vo väčšine prípadov pôjde o výber, ktorý bude neadekvátny alebo povedie k sporu). (Cmorej 2006, 155 – 156)

Ani tu však nevybočujem z konceptuálneho rámca Tichého systému, nie však preto, že by som pokusy o vymedzenie holých indivíduí za jeho hranicami a priori zavrhol, ale skôr z opatrnosti. Závery, ku ktorým som dospel vo svojom článku, nemožno predsa bez rozmyslu a dôkladnejšej analýzy preniesť do ľubovoľnej koncepcie, ktorej jazyk obsahuje výraz „holé indivíduum“ alebo „holá jednotlivina“ (prípadne ich cudzojazyčné ekvivalenty). Ich aplikovateľnosť závisí od toho, 1. ako sa v príslušnej koncepcii vymedzuje alebo chápe (i) pojem indivídua či jednotliviny, (ii) pojem vlastnosti a niektorých druhov vlastností a (iii) pojem holosti indivíduí ako aj 2. od širšieho konceptuálneho pozadia, do ktorého sú tieto pojmy koncepcie zasadené (na mysli mám chápanie, prípadne odmietanie možných svetov a logického priestoru, menlivosť či stabilnosť univerza indivíduí v ňom, druhy akceptovaných entít a pod.). Toto pozadie môže mať vplyv na to, aké vlastnosti sa môžu pripisovať indivíduám.³

² Zdá sa, že niektoré z jednotlivín, ktoré spomína Schmidt, sú holé v podobnom zmysle (nie však doslova, pretože uvažovaná holosť aj chápanie jednotlivín sú u Tichého odlišné).

³ Napríklad priestorové súradnice samy osebe majú iba metrické vlastnosti a vzťahy, ale keď vezmeme do úvahy aj telesá, ktoré zaujímajú a menia v priestore svoju polohu, nadobudnú aj isté kontingentné vlastnosti a vzťahy dané rozložením telies

Zdá sa, že Schmidt tieto podmienky podcenil a presvedčený, že v mojej stati ide o globálny útok na ontologický nudizmus, začal zvoniť na poplach, aby zavčasu prehlušil „veľmi zlú správu ... , že holé jednotliviny nejestvujú“. Varuje nielen pred mojimi, ale aj pred Raclavského názormi, ktorý istú verziu nudizmu, pochádzajúcu od P. Tichého, dokonca obhajuje. V tomto smere je Schmidtov príspevok výsledkom nedorozumenia, ktoré vyvolalo jednak nedocenenie významovej mnohoznačnosti výrazov „holé individuum“, „holá jednotlivina“, jednak skutočnosť, že jeho pozornosti unikli niektoré podstatné detaily kritizovaných prác J. Raclavského a autora tohto článku (a nepriamo aj systému P. Tichého, ktorý zrejme pozná iba z týchto článkov).

Na nedorozumeniach a nepochopení niektorých aspektov Tichého systému sa zakladajú aj Schmidtove vyjadrenia ku kombinatorickému charakteru logického priestoru a možnostiam jeho uplatnenia. Nevie, prečo si myslí, že

kombinatorický prístup k možným svetom nevyhnutne implikuje také svety, v ktorých vnútorne holé časopriestorové body existujú izolovane, t. j. neexemplifikujú žiadne vonkajšie (polyadické) vlastnosti.

(Schmidt 2010, 89)

Ak tomu dobre rozumiem, tak na rozdiel od Schmidta si myslím, že v Tichého systéme, resp. v jeho rozšírení o tieto body, by to nemalo platiť. Ak „časopriestorové body *nemôžeme* vyňať z ich vonkajších vlastností“ (kurzíva – P. C.) ako píše Schmidt na s. 89 a „... povaha bodu je určená jeho rolou v topologickej a metrickej štruktúre“ (ktorá je, ako predpokladám, vo všetkých svetamihoch tá istá), tak tieto vlastnosti sú esenciálne, takže sotva možno konzistentne tvrdiť, že „existujú izolovane“, teda že „neexemplifikujú žiadne vonkajšie vlastnosti“. Nie som si však istý, či som správne pochopil pojem vonkajšej vlastnosti, ktorým tu Schmidt operuje.

Schmidtove pochybnosti typu „logický priestor vybudovaný na kombinatorických možnostiach distribúcie základných atribútov (v našom prípade vonkajších vlastností časopriestorových bodov) nemusí byť adekvátny“ (Schmidt 2010, 89) môžu nadobudnúť istú váhu až

v priestore. Spomínam to najmä preto, že Schmidt pokladá za jednotliviny aj časopriestorové body.

po hlbšej analýze pojmu logického priestoru a predložení vecných argumentov zdôvodňujúcich jeho medze a nedostatky. Jeho výhrady sa opierajú iba o neisté dohady. Ani jeho postoj k Tichého koncepcii nie je celkom vyhranený: na jednej strane tvrdí, že podmienkou akceptovania holých jednotlivín je *rozšírenie* rámca „uvažovania P. Tichého, ku ktorému sa Cmorej s Raclavským hlásia“ (Schmidt 2010, 85), vzápätí však dodáva, že ak čitateľ „chce byť *skutočným* zástancom holých jednotlivín, nemôže ísť Tichého cestou, ktorá s nimi pracuje ako s konceptuálnymi entitami, ktorým pravdepodobne prisúdi len úlohu teoretických nástrojov“ (Schmidt 2010, 85). Nechápem, ako možno *rozšíriť* rámec uvažovania P. Tichého a zároveň *nejsť jeho cestou*, nehovoriac o tom, že Tichého systém nevylučuje holé jednotliviny (v istom zmysle slova „holé“), ktoré sú objektmi skúmania empirických disciplín, a nie konceptuálnymi entitami. V tomto zmysle aj Tichý je „skutočným zástancom“ holých jednotlivín.

Okrem pripomienok k textom J. Raclavského a autora tohto článku Schmidt ponúka skutočným záujemcom o holé individua stručný náčrt koncepcií J. P. Morelanda a T. Sidera. V podstate ide o ukážky teórií, ktoré majú posunúť „holé jednotliviny ontologicky na tú istú úroveň, na akej sú napr. predmety alebo vlastnosti“ (Schmidt 2010, 85). V tomto kontexte si Schmidt uvedomil, že Moreland „používa iný pojem holej jednotliviny“ (s. 87) ako Tichý (a zrejme odlišný od každého z explikátov, ktoré som skúmal vo svojej stati). Podistým to platí aj o pojme holej jednotliviny v Siderovej koncepcii. V oboch prípadoch o holosti jednotliviny rozhodujú iné kritériá ako u Tichého alebo v mojej stati. „Nezáleží na tom, či... [príslušné] vlastnosti sú esenciálne, empirické alebo niečo medzi tým“ (s. 88). U Morelanda je to „spôsob spojenia [vlastností] s predmetom“ (s. 88), u Sidera okolnosť, či jednotlivina má alebo nemá vnútorné vlastnosti (s. 88). „Modálny profil [vlastností]... nerozhoduje“ (s. 89). V tejto súvislosti sa vynára otázka, či títo autori a Schmidt pod vlastnosťami rozumejú funkcie na logickom priestore alebo preferujú nefunkcionálne chápanie vlastností. A keďže Schmidt spochybňuje kombinatoricky budovaný logický priestor, nie je jasné ani chápanie možných svetov a logického priestoru. Mám dojem (!), že ani jedno, ani druhé nie je v koncepciách, ku ktorým sa prikláňa Schmidt, dôležité.

Modálnym aspektom problematiky sa však nevyhol ani Schmidt. Napríklad na s. 87 píše, že „netriviálne vlastnosti, ktoré formujú vnútornú povahu predmetov... holé jednotliviny *nemôžu mať*“ (kurzíva – P.C.). Tu sa vnučuje otázka, či vlastnosti určujúce povahu predmetu nepatria k jeho esenciálnym vlastnostiam, bez ktorých by nebol tým, čím je. Na inom mieste (s. 87) spomína „Siderovo kritérium holých indivídií“ a dodáva, že „okrem vonkajších vlastností (najmä metrických) [časopriestorové body] nemajú žiadne iné“. Máme tomu rozumieť tak, že nemajú ani svoje esenciálne vlastnosti, akou je napr. byť totožný so sebou? Alebo aj to je vonkajšia vlastnosť, prípadne iná entita ako vlastnosť? Domnievam sa, že hoci v týchto koncepciách nezáleží „na tom, či ... [príslušné] vlastnosti [holých jednotlivín] sú esenciálne, empirické alebo niečo medzi tým“ (Schmidt 2010, 88), otázku týkajúcu sa modálneho charakteru vlastností, ktoré holá jednotlivina môže, musí, prípadne nemôže mať, nemožno zamiesť pod koberec. Isté esenciálne vlastnosti prislúchajú totiž každej entite.

Nemienim sa tu však púšťať do podrobnejšej analýzy koncepcií, ktoré majú podľa Schmidta rehabilitovať holé indivíduá s ich „pošramotenu reputáciou... v analytickej metafyzike“ (Schmidt 2010, 89). Nerád by som sa dopustil podobnej chyby ako Schmidt, a púšťal sa do kritiky koncepcií, ktoré poznám iba z ich stručného náčrtu. Čitateľa *Organonu F* by určite uvítali obsiahlejšiu štúdiu s podrobnejšou analýzou základných pojmov, o ktoré sa opierajú tieto koncepcie. Isté spresnenie vyžadujú aj pojmy, ktoré sa môžu na prvý pohľad zdať intuitívne jasné a neproblematické, napr. a) pojem vnútornej povahy jednotliviny, resp. b) pojem vlastnosti určujúcej povahu predmetu či c) pojem vnútornej vlastnosti. Ide tu o jeden, dva alebo dokonca tri rôzne pojmy? Pre mňa je intuitívne zarážajúce, že „holé jednotliviny *nemôžu*“ mať *vnútorné* vlastnosti, pretože sa domnievam, že to by mali byť vlastnosti, ktoré určujú identitu jednotlivín. Alebo v tomto prípade je reč o jednotlivinách, pri ktorých nemá vôbec zmysel uvažovať o ich vnútorných vlastnostiach (ako napr. uvažovať o tom, či párne čísla sú modré a nepárne červené)? V koncepciách preferovaných Schmidtom mi nie je jasný ani vzťah medzi pojmom holej jednotliviny a jej identity. Ďalej, vzhľadom na to, že „exemplifikácia triviálnych a formálnych vlastností nie je [pre realistov] predmetom sporu“ (Schmidt 2010, 87), by nebolo od veci bližšie určiť aj tieto vlastnosti.

Nemyslím si, že v danom kontexte je to celkom jednoznačná a triviálna záležitosť. Nezaškodila by ani podrobnejšia charakteristika „rooted-in“ a „tied-to“ vlastností a ich slovenské označenia, ktoré by bolo treba zaviesť do našej filozofickej terminológie.

Na s. 89 Schmidt tvrdí, že existencia holých jednotlivín je „potvrdená aj ontológiou niektorých vedeckých teórií“. U Tichého sa ich existencia predpokladá v ontológii každej empirickej disciplíny, no keďže jeho chápanie holosti sa od Schmidtovho určite líši, lepšiemu porozumeniu Schmidtovej koncepcii a jeho pojmu holosti by nepochybne prospelo, keby uviedol nejaké príklady teórií, ktoré mal na mysli, a hádam aj príklad teórie s univerzom, ktoré neobsahuje holé jednotliviny.

Na záver môžeme v stručnom zhrnutí konštatovať, že koncepcie holých jednotlivín, ktoré Schmidt ponúka vo svojom článku, sa od koncepcií prezentovaných v Raclavského článkoch a mojej stati nápadne líšia. Rozdiely sa netýkajú len významov, ktoré majú termíny „holá jednotlivina“, „holé individuum“, ale aj pojmu vlastnosti, niektorých druhov vlastností a celkového konceptuálneho pozadia, na ktorom sa tieto koncepcie rozvíjajú. Nemôžem preto súhlasiť s názorom, že state, ktoré uverejnil Raclavský a autor tohto článku, holým individuám odzvonili. Netýka sa to ani Tichého holých individuí, ktoré som sa pokúsil spochybníť, keďže nie sú holé v bežnom zmysle slova. Raclavský koncepciu týchto individuí vehementne obhajuje. Myslím, že poplach, ktorý Schmidt vyhlásil komunite ontologických nudistov a hanblivých voyeuov, ktorí poškuľujú po vstupenkách na nudistickú pláž ontológov, môžeme *zatiaľ* odvolať.

*Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
filoorg@savba.sk*

Literatúra

- CMOREJ, P. (2006): Holé individuá a predikácia. In: Zouhar, M. (ed.): *Jazyk z pohľadu sémantiky, pragmatiky a filozofie vedy*. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 137 – 161. Stať vyšla aj v knihe Cmorej, P. (2009), 141 – 171.

- CMOREJ, P. (2009): *Analytické filozofické skúmania*. Bratislava: Filozofický ústav SAV.
- KOLÁŘ, P. (1999): *Argumenty filozofické logiky*. Praha: Filosofia.
- KOLÁŘ, P. (2000): Clothing Bare Individuals. In: Majer, O. (ed.): *Topics in Conceptual Analysis and Modelling*. Praha: Filosofia, 126 – 140.
- RACLAVSKÝ, J. (2008): Reformulating Tichý's Conception of Bare Individuals. *Organon F* 15, No. 2, 143 – 167.
- RACLAVSKÝ, J. (2008a): Ryzí individuátory a holá individua. *Organon F* 15, No. 4, 493 – 507.
- RACLAVSKÝ, J. (2008b): Holá individua nejsou bez vlastností. In: Zouhar, M. (ed.): *Jednotliviny, všeobecniny, významy*. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 158 – 172.
- RACLAVSKÝ, J. (2009): Ryzí individuátor: oprava definice. *Organon F* 16, No. 2, 247 – 249.
- SCHMIDT, M. (2010): O inom prístupe k holým individuám. *Organon F* 17, No. 1, 85 – 91.
- SOUSEDÍK, S. (2000): Aristotelské pojetí individua v dnešní filozofické diskusi. *Organon F* 7, No. 1, 1 – 12.
- THOMSON, G. (2004): *Locke*. Bratislava: Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT.
- TICHÝ, P. (1988): *The Foundations of Frege's Logic*. Berlin – New York: Walter de Gruyter.